

Kamilliyə aparan yol

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
Təhsilin nəzəriyyəsi və tarixi şöbəsinin müdiri, pedaqogika
elmləri doktoru, professor İntiqam Cəbrayilovla söhbət

“Bir vəzifəmiz də yaxşı
ənənələri yaşatmağa
nail olmaqdır”

- *Ailə əxlaq məktəbidir. Təkcə əxlaq mı?*

- Əlbəttə, onu təkcə bu cür xarakterizə etmək onun funksiyasını, dəyərini kiçiltməkdir, ailədə formalaşır xarakter, gör-götür yeridir, gen daşıyıcımızdır ailə, həyatda qazanacağımız çox uğurlar üçün ona borcluuyuq. Anadan olan çağımızdan həyatdan köç edənə qədər yaşam tərzimiz kompasi ailədir. Bir müəllim, elm adamı kimi bizim bir vəzifəmiz də yaxşı ənənələri yaşatmağa nail olmaqdır, o cümlədən ailə dəyərlərini.

Atam həm də müəllimim idi

- *Atamz müəllim olub, qardaşınız Azərbaycan dili və ədəbiyyat, siz isə tarix müəllimi, ailədə daha bir kimsə varmı müəllim olan?*

- Mən Hilal müəllimin ailəsində dünyaya gəlmişəm, atam ixtisasca Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi idi. Ailədə səkkiz uşaq olmuşuq-beş qardaş və üç bacı. Bizim gələcəyimizin təminatçısı deyim, onun doğruduzğun seçiminəmi deyim, atamızın rolu əvəzolunmaz, müqəyisə olunmazdır. İki qardaş və bir bacımız onun yolunu seçmişik.

Atamız bizə ailə dəyərlərini başa salardı, əxlaq, məna və nəsiyyəti söhbətləri edərdi, məktəbdə dərslərimizə nəzərət edərdi, çox dəqiq və diqqətli idi rəhmətlik. Mənim Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimim də atam olub. O, mənim üçün bir akademiya idi. Evdə də rəhmətlik Səkinə anamız sanki o dəyənənin icrasına məsul və cavabdeh idi. Onu da deyim ki, atam qonşu Xol Qaraqaşlı kənd məktəbində direktor, bizim Qırmızıkeğənə direktor müavini (həm də axtaş məktəbinin direktoru) işləyib, nəzarəti həmişə üstümüzə olub. Atam yaradıcı adam kimi də tanınır, yerli və respublika qəzetlərində bədii və publisist, pedaqoji yönlü yazılarla tez-tez çıxış edərdi, bacım Səidə müəllim, qardaşım Şahin müəllim və mən də yaradıcı cəhətin aşkarlığı ordan gəlir. Həvəsi, marağı o oyadıb bizdə... Bir sözlə, məktəb və həyat dərslərini atamdan almışam. Aldıqlarımı da böyük qürurla indiki evimə, ailəmə gətirmişəm, şükürlər olsun ki, iki övladımızı da o ruhda tərbiyə etmişik və hələ bu dərslər bitib-tükənməyib.

- *Bas sinif yoldaşlarımızı, məktəbin özünü peşə seçiminizdə bir vasitə qismində hesab etmək olarmı?*

- Mənim riyaziyyat müəllimim elə bildirdi o istiqamətə gedəcəyəm, tarix müəllimim də onun kimi düşündürdü. Mənim özüm hüquqşünas olmaq istəyirdim, vaxt gəldi bu fikirdən daşındım. Yoldaşlarımızla bu barədə tez-tez fikir mübadiləsi edirdik, amma atamız bizə onlardan qat-qat irəli yoldaş, sırdaş idi, bütün kənd ona üz tutub, ondan məsləhət, öyüd-nəsihət alırdı, o ki, ola biz övladları... Yeridir, onu da deyim ki, qismən də olsa arzuma çatmışam, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində bir vaxt etdi tarix və hüquq fakültəsi açıldı, beş illik təhsil aldım, iki ixtisasa yiyələndim və bütün fəaliyyətim dövründə ikinci ixtisasım karıma gəlib. Fikir verin, niyyətlərin gerçəkliyinə, pedaqoji yaradıcılıqda tərbiyə məsələləri əsas mövzu aktuallığı kəsb etdi, bütün hüquq təhsilim o qədər önəm daşıdı pedaqoji tədqiqatlarımız bax buna görə seçiminə, aldığım təhsilə, ailəmdən gələn tərbiyə, əxlaq dəyərlərinə görə Allahıma şükranlıq edirəm. Müəllimliyimdə, elmi yaradıcılığımda bu qazanclarımdan gen-bol istifadəm mənim uğudularımın əsas komponentləridir...

**Nostalji hisslər
məni tez-tez çulğalayır**

- *Məktəb illərini xatırlamaq üçün, həm orta, həm də ali, həmişə nəşə bir bəhanə olur-hər kəs üçün özəlliklə olan bir bəhanə...*

- Müxtəlif bəhanələr yetişib bilər, məktəb və ya tələbə yoldaşınla rastlaşarsan, ünsiyyətin olar, evdə ara-bir şəkillər qalereyasını nəzərdən keçirərsən, məktəblərə yolun düşür, sənə dərs deyən müəllimlərinlə görüşərsən, övladının təhsili ilə maraqlanıb oxuduğu məktəbə yolun düşür və s. bəhanələr adamı buna kökləyib bilər. Bu cür nostalji hisslər məni tez-tez çulğalayır, müəllimliyim və işlədiyim Təhsil İnstitutu ilə bağlı məktəblərə eza miyyətlərim bunu gündəmdə çox saxlayır. Düzünü deyim, məni bu hisslər yormur, əksinə o qədər xoş duyğular yaradır ki, fəaliyyətimdə bunları da mənəvi-əxlaqi stimül hesab edirəm.

- *Ali məktəbi fərqlənmə diplomu ilə bitirmisiniz, yola yarıcı hər bir kəs üçün tale, qismət nişanı, sınağıdır, bu təəzzüdü vaxtları necə xatırlayırsınız?*

- O vaxt təyinat idi, ali məktəbi bitirəndən sonra məcbur üç il işləməli idin göndərilən yerdə. Təyinat rayonumuza idi, təhsil şöbəsinin müdiri bildirdi ki, öz kənd orta məktəbində yer yoxdur, başladı yerlər sadalamağa, dedim ki, bunun ələ bir fərq yoxdur, üç il işləyib səhərə qayıtmaq istəyirəm, aspiranturaya daxil olmaq, elmi yaradıcılıqla məşğul olmaq niyyətimi bildirdim. Təklif etdi, Xol Qaraqaşlı kənd məktəbini, razılıq verdim, bir səbəb də o idi ki, atam vaxtilə o məktəbdə direktor işləmişdi. Demək olar ki, hər gün 7-8 kilometrlik yol qət etməli olurdu, özü də payı-piyada. Bu üç ildə ailə qurmuşdum. Aspiranturaya (indiki dillə desək doktoranturaya) qəbul oldum. 1992-ci ilin dekabrında aspiranturamı müvəffəqiyyətlə bitirdim və mən elə aspirantura təhsili aldığı elmi müəssisədə - Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda (Təhsil İnstitutunun əvvəlki adıdır) kiçik elmi işçi kimi işə qəbul olundum.

**Qazancım
itkilərimdən çox olub**

- *Əzab-əziyyətiniz çox olub, qazancınız çox olub, ya itkininizi, o illərdə nəyiniz qalıb-hansı ki o kövrək duyğularınız ara-sıra rahatlığınızı əlinizdən alırdı... İlk iş yeriniz Səza nə verdi, nəyi aldı görün?..*

- İxtisasımla bağlı bir neçə işlərdə tarix klubu yaratdım, dərməklər, konfranslar, ədəbi-bədii gecələr ənənə şəklini aldı. Kitaba, müxtəlif mərəzə yaratdım, kitab müzakirələri keçirdim. Tərif olmasın, bu üç ildə məktəbə təza, yeni bir nəfəs gətirdim, məktəb həyatında sanki bir canlanma yaratdım. Bu fəaliyyətimə məktəb rəhbərliyi, həmkar yoldaşlarımla dəstəyi olmasaydı, yəqin ki, bunları reallaşdıra bilməzdim. Əzab-əziyyətim çox olub, rahatlığım belə yox idi, amma qazancım itkilərimdən dəfən-dəfən çox olub. Qazandıqlarımıza görə atamdan sonra digər müəllimlərimə, ilk iş yerinin müəllimlərinə, yurd yerinin doğma adamlarına borcluuyam. Allahımız hər kəsi borc qismində yaradıb, özümü kiminsə, yaxud kimlərsə ruhu qarşısında borclu sanıram, ruhları şad olsun...

- *Müəllimlik və elmi yaradıcılıq. Siz müəllimlikdən, yəni bu ocaqdan bu məbədə gəlmisiniz, sonra isə fəaliyyətinizi hər iki sahədə paralel davam etdirdiniz. Hansını o birinə borclu bilirsiniz, yaxud...*

- Biz indi müəllimləri yaradıcılığa sövq edirik ki, onun dərslərini aktuallığı olsun, günün tələblərinə uyğunlaşsın. Yaradıcılıq, tədqiqatçılıq mənə hələ ali məktəb illərindən keçib, oxuduğum beş ildə elə kafedra olmasın ki, ordan bir elmi mövzu götürüb elmi konfranslarda çıxış etməyim, yer tutmayım. İndi də elmi yaradıcılığımın təsdiq forması həm də dərs dediyim ali məktəbdir, müəllimliyimin də yaxşı tərəfdən elmi yaradıcılığımda, Təhsil İnstitutunda rəhbəri olduğum şöbənin fəaliyyəti müstəvisində bir təsdiqi, inikasındır, bir-bir bazis olanda o biri üstqurum olur, sonra yerləri dəyişir, bir növ, yarızarafat, yanğırçək deyək, toplananların yerini dəyişəndə cəm dəyişməz qalır.

- *Uzun müddətdir Təhsil İnstitutunda işləyirsiniz, bu institut gözünüzdə qarşısında böyüyüb, elə siz də qarşılıqlı, çox dövrlərini yaşayıb bu iş yeri, bir tarixçi kimi xronoloji cəhətdən təhlil apararsanız, intibah və tənəzzül dövrlərini necə xarakterizə edərdiniz?*

- Bu institut 1931-ci ildə yarandı, müxtəlif adlarla fəaliyyət göstərmiş. 2006-cı ildə 75 illik yubileyi keçirilib. Gələnlə 90 illik yubileyi olasıdır, inşallah. Zahid Qaralovun, Şəhistan Mikayılova, Abdulla Mehrabovun, Qulu Novruzovun, hazırda Təhsil nazirimiz olan Emin Əmrullayevin və indiki direktor Anar Nağıyevin rəhbərliyi dövrlərinə təsadüf edib mənim əmək fəaliyyətim. Burada işləyənlərdən hər bir kəs etiraf edər ki, bu elm ocağı hər dövrünə görə bir dinamik inkişaf xətti ilə özünü təsdiqləyib, öz elmi, təşkilati funksiyasını həyata keçirib. Tənəzzül dövrünü xatırlamıram, çünki hansı dövrü götürsək, o illərdə inkişaf xətti lap aydın görünür, ola bilər problemləri, çətinlikləri olsun, xüsusilə 1990-cı illərin əvvəllərində, bunu bütün qurumlara şamil etmək olar. Xüsusilə indiki rəkursdan baxsaq, bir həqiqət etiraf olunmalıdır ki, təhsilimizin dinamik inkişafına bu elm ocağının da öz töhfəsi olub, dövründə nə qazanılıbsa, bu sahədə bizim alimlərimizin də tədqiqatları əhəmiyyətli rol oynamış... İndi institut xeyli genişlənib, yeni strukturla fəaliyyət göstərir. Əvvəllər fəaliyyət dairəsi yalnız elmi-pedaqoji tədqiqatlar və elmi-pedaqoji kadr hazırlığı idisə, indiki funksiyasına həm praktik-metodik, tədris resursları, təlim texnologiyalarının tətbiqi, istedadlı uşaqlara işin təşkili (həminin olimpiadalarla hazırlıq), təhsil işçilərinin peşəkarlığının artırılması və digər praktikiyönü təhsil problemləri ilə bağlı funksiyalar da əlavə edilmiş. Çox güman ki, onun fəaliyyət sferası daha da genişləndiriləcək, yeni, modern tipli bir elm mərkəzinə çevriləcək.

Qeyd edim ki, indi məsuliyyət və cavabdehlik artdı. Əvvəl şöbə “Təhsilin nəzəriyyəsi” adlandı, indi isə “Təhsilin nəzəriyyəsi və tarixi” adlandı, təkcə ad dəyişməyib, funksiyamızla bərabər məsuliyyət və cavabdehlik də önəmli olub. Yuxarıda adlarını sadaladığım direktorların dövrünün hər birində şanslarımız, uğurlarımız olub. Qaldı kiminsə gördüyümü xeyri xatırlara, birinin adını çəkib, o birini çəkməməyim, bu, etikadan kənar olardı, kimsəni incik salmaq istəməzdim, amma birinin adını mütləq çəkməliyəm, o da mənim elmi rəhbərim olan professor, gözəl alim Akif Abbasovdur, həyatımın sonuna qədər minnətdar və borclu olacağım əvəzolunmaz insan...

- *Qonşuluq təkcə yaşadığı yerdə olmur, elə iş yerində də olur, qonşularımızdan danışmaq, bəlkə onların özü üçün də maraqlı olar ki, İntiqam müəllim onlar barəsində nə fikirləşir, nə qənaətdədir, nə az-nə çox, az qala 30 ilə yaxındır bir yerdəsiniz, gedəni olub, dünyasını dəyişəni var, qalanı var...*

- Ən əvvəl professor Əjdər Ağayevin adını çəkmək istəyirəm. Pedaqogika sahəsində dəst-xətti olan Əjdər müəllimlə uzun müddət birgə əməkdaşlıq etmiş, vaxtilə ayrı-ayrı şöbələrdə çalışsaq da Təhsil Nazirliyinin, Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı ilə institutumuzda yaradılmış eyni elmi-ictimai qurumlarda fəaliyyət göstərmişik. İndi institutda qonşuların direktor müavinləri Ənvər Abbasov, Rəfiq Qəndilov, Aydın Əhmədovdur, çalışdığım Elmi-Pedaqoji Tədqiqatlar Mərkəzinin direktoru İlham Cavadovdur, professor Vidadi Xəlilovdur, professor Hümeyri Əhmədovdur, professor Pırali Əliyevdir, digər dəyərli tədqiqatçı alimlərimiz Asif Hacıyevdir, Bibixanım İbadovadır və başqaları... Əlbəttə, belə dəyərli qonşular çoxdur. Bu alimlərlə hər gün təhsil problemləri ilə bağlı fikir mübadiləsi edir, diskussiya aparırıq. Çox mehriban və səmimi münasibətlərimiz var, bu təmsalda bütün institutda bu ab-hava hökm sürür. Burada həddən ziyadə etik və mədəni davranış qaydaları yaradılıb, hamı bir-birinə doğma, isti münasibət bəsləyir.

Elmi tədqiqat yaradıcılığı təhsil sferası üçün əhəmiyyətlidir

- *Rəhbərlik etdiyiniz şöbənin iş fəaliyyəti, əməkdaşların peşə kredosu bu baxış bucağından necə görünür? Siz bu kollektivdən çıxmışsınız, bu kollektivdə varsınız və bu kollektivin dünənə, bu günə və sabahı həmişə Sizi düşündürür. Məqamıdır, düşüncələrinizdən lazım bildiyinizi bəlkə bizlə bölüşsünüz?*

- Şöbənin 11 əməkdaşı var. Burada respublikamızın tanınmış pedaqoq-alimləri işləyirlər. Məsələn, professor Zəhra Muradova, dosent Mahirə İbadova, dosent Nigar Muradova və başqaları ölkəmizdə öz tədqiqatları, imzaları ilə yaxşı tanınan alimlərdəndir. Şöbəmizdə Mətanət Qurbanova, Könül Mikayılova, Günay Hüseynzadə kimi gənc və perspektivli tədqiqatçılar da fəaliyyət göstərirlər. Şöbəmizin fəaliyyət dairəsini belə təsvir edə bilərsiniz: Təhsilin bütün pillələri, səviyyələri, istiqamətləri üzrə tədqiqatlar aparırıq. Bütün təhsil pillələri üzrə tədqiqat aparın. Mütəxəssislər çalışır şöbəmizdə. Onların elmi-tədqiqat yaradıcılığı təkcə institut üçün deyil, bütövlükdə təhsil sferası üçün əhəmiyyətlidir. Bunu fəaliyyətimizin nəticəsi kimi rəhbərliyin verdiyi dəyərə müqabil bu cür düşüncələri və bu qənaətdəyəm. İkinci tərəfdən əgər təhsil pillələrində bizim elmi yolla əldə etdiyimiz qərarlara istinad edilirsə, bundan yararlanırlarsa, bu da fəaliyyətimizin göstəricisinin bu yolla təsdiqi formasıdır.

- *Xeyli müddətdir Bakı Qızlar Universitetində də işləyirsiniz, orada Tarix kafedrasının müdirisiniz. Sizi ora çəkən və orda bu qədər müddətə qərar tutub saxlayan səbəbi bilmək olarmı?*

- 1992-ci ildə özəl ali məktəblərin açılmasına icazə verilmişdi. O zaman Bakı Ali Pedaqoji Seminariyası açıldı (indiki Bakı Qızlar Universiteti), onda bizim institutun şöbə müdiri professor Ağarəhim Rəhimov onun rektoru oldu, seminar dərslərinin aparılması üçün işə götürüldüm. 1994-cü ildə “Tarixi abidələr şagirdlərdə milli-mənəvi şüuru formalaşdırmağın vasitəsi kimi” mövzusunda müdafiə etdim, sonradan kafedra müdirliyinə irəli çəkildim. Burada Tarix kafedrası 1996-cı ildə yaradılıb. O zamandan bu günədək kafedra müdiri kimi fəaliyyətim davam etdirirəm. Burada olan elmi mühitə, kollektivin səmimiyyəti, münasibətlərdə tələbkarlıqla bərabər demokratiçilik, humanistlik, hər kəsin bir-birinə diqqət və qayğısı və digər mənavi keyfiyyətlər əməkdaşlığı daha da möhkəmləndirir.

Kitab nəşri elmin fəaliyyət kredosudur

- *Kitablarınızdan danışmaq, hər iki sahədə xeyli sayda kitablarınız, monoqrafiyalarınız nəşr olunub, hansı ki, onlar pedaqoji fikir tarixində qalır, qalacaq və yaşayacaq. Maraqlıdır, görən nə vaxtsa bu əsərləri vahid bir sətir xatirədə, bir konsepsiya altında işləyib pedaqoji ələmə təqdim etmək barədə fikirləşmişinizmi?*

- Kitab nəşri alimin fəaliyyət kredosu, elm adamı kimi kimliyinin təsdiqidir. Bu nöqteyi-nəzərdən xeyli sayda kitabların nəşr olunub, bir alim kimi tədqiqatçıların yaradılanları yəqinləndirir, əminəm ki, bir vaxt gələcək pedaqoji fikir tarixində mənim yaradıcılıq fəaliyyətim kimlərsə tədqiqat obyektinə olacaq.

- *Biz tələbə yoldaş olmusuq, siz mənəndə iki kurs əşğıdə oxuyurdunuz, bizi birləşdirən mənim rəhbərlik etdiyim “Çəsmə” ədəbi birliyi olub, şeirlərinizlə bizim ədəbi məclisimizə qatıldınız, o vaxt neçə görüşlərdə olmuşduq, radioda çıxışlarımız olurdun...*

- Yadımdadır, institutun kiçik zalına toplaşmışdı yaradıcı heyət. Prorektor Şükür Sadiqov, dekan müavini Yaqub Mahmudov, partiya təşkilat katibi Bahadır Bextiyarov, bir neçə müəllimlərimiz də ora təşrif buyurmuşdu, çıxış edib biza xeyir-duaları verdilər. Hər ay bir dəfə yığılırdıq, öz yazılarımızı oxuyur, fikir mübadiləsi edirdik. İnstitutun orqanı olan “Gənc müəllim” qəzetində bədii yazılarımızla çıxışlar edirdik.

O dövrdə yaxşı oxumağın da, elmi və bədii yaradıcılığın, fəal təşkilatçılığın da fəvqündə əxlaq, tərbiyə dayanır, bu cür müsibət dəyərlərə malik olanların əksərində bu dəyərlər bu və ya digər formada o tələbən şəxsində təsdiqini tapır.

- *60 yaşın astanasındasınız. İndi dağ zirvəsindən o yaşlı yamaqlara, tapdaq olunan yol-rizə, çıxışlara baxır, baxır və köks ötürürsünüz, keçib gəldiyiniz o yolda azıb-iton nəyinizə qalibmi?*

- 60 yaşda çox şey gördüm, görmədiklərim də az olmadı, ələdiklərim çox oldu, ələmədiklərim bəlkə də ondan çox, qazandıqım çox oldu, itirdiyim bəlkə də ondan çox... Peşmançılığın faydası nə, bir ömür qarşısında suçlumu, qürurlumu? Bax, bu, mənə ağah deyil. Bu duyğular, hisslər məni ötən əsrin 80-ci illərinə apardı.

Ötən də, gələcək də Allah yazısı, yazıya pozu yox, tale göydən düşür, hər bəndəsinə bir cürsün göndərir, şükür edirik ki, mənim özümə yaraşdırıb, layiq bildiyi kimi onu verib...

- *60 yaş... Sanki oxunması, təqdir olunması bir kitab, bu kitab bir neçə kəlmə sözünü yazsaydınız, nə yazardınız?*

- Kitab oxunmalıdır ki, onu kitab qismində saysınlar, kitab oxunmasa o kimə gərəkdir. Faydalısı, lazım olduğu qədər saxlanılır. Ömür kitabımı tanımaq üçün o ən əvvəl oxunmalıdır, oxuyub faydalanmaq üçün orda özləri-nə lazım olanı taparlar. Tapıb ondan ibarət götürsələr, təbiyənəslər, yararlanırlarsa... 60 yaşının çrağı bir az da nurlanar, sölə saçar, yaşamağa və yaşatmağa rövnaqlandıdır.

İslam ƏSGƏRƏĞLÜ,
tarixçi-polioloq, yazıçı-publisist